

חזרה לקוממיות

תוך כדי כתיבת זכרונותיו, ביקש יוסלה לבקר מחדש בכל המקומות בהם הוחזק בישראל, כדי לזהותם. הוא הוטע במכונת העולם הזה לקוממיות, נסע לאורך כל המושב, אך לא רצה

ישן. ואם יבואו השוטרים, שאמשיך לישון ולא אפתח את העיניים, אז אף אחד לא יסתכל עלי.

לא הרגשתי אפילו מתי עברנו לצרפת. אני רק זוכר שהיא העירה אותי באמצע הנסיעה ולקחה אותי לבית-השימוש של הרכבת. היא נכנסה איתי לשם והביאה איתה גם מזוודה קטנה. בבית-השימוש אמרה לי להוריד את השמלה והלבישה אותי בבגדים של ילד. כשעמדה הרכבת וירדנו — הייתי עוד פעם בחור.

אף אחד לא חיכה לנו בתחנה. אנחנו גם לא לקחנו טאקסי או אוטובוס. עמדנו על הדרך ורות הרימה את היד ובא אוטו ולקח אותנו טרמפ. רות אמרה שזה בגלל שאין לה כסף. נסענו עם האוטו הזה עד למקום ששמו טרילפורט. למדתי את השם אחר-כך. שם הלכנו למקום שהיתה בו חתונה. זה היה בית-ספר לבנות בנות-יעקב, וקראו לו סמינר טרילפורט. המנהל היה הרב ישראל דויד. הוא קיבל אותנו יפה ואחר-כך לקח אותנו באוטו של בית-הספר ונסענו לעיירה קרובה, שקוראים לה פבלן. שם יש הישיבה אור יוסף. אני זוכר את הנהג של האוטו: שמו חיים זילברג, והוא היה מארץ-ישראל.

בישיבה הזו היו כל הילדים, ואפילו כמה מורים, ממארוק ומאלג'יריה. היה רק עוד אשכנזי אחד: ילד שקראו לו רפאל רוטנמר, שאבא שלו למד בישיבה של הגדולים, בעיירה ארמונטיר הקרובה. הרבה פעמים, בערב שבת, היו לוקחים אותנו לישיבה של הגדולים והיינו חוזרים במוצאי-שבת. הילדים המארוקאים היו צוחקים עלינו איך שאנחנו מתפללים או מדברים אידיש. אנחנו היינו אומרים להם: "אבל אותכם לא לוקחים בשבת לארמונטיר!"

הלימודים בפבלן היו בעברית, כי הילדים ממארוק לא ידעו אידיש. אני כבר שכחתי הרבה מהעברית שלי, ורק בפבלן התחלתי ללמוד את השפה מחדש. כמה מהילדים היו צריכים לנסוע לארץ-ישראל. אז המורים הזהירו אותם שבארץ יכניסו אותם לקיבוצים ויתנו להם לאכול חויר.

למדתי גם קצת ערבית. כשרציתי להרגיז מישהו, הייתי אומר לו: "ינעל אבוק!" או "ימות אבוק!" זה קללה בערבית. והם היו מתרגזים ומנסים להכות אותי. איי! איזה מכות היו שם! קראו לי שמשון הגיבור, למה שהייתי מנצח את כל הילדים. הייתי תופס אותם בצוואר, ככה, וטראח! מפיל אותם על הרצפה. או שהייתי זורק עליהם איזה כרך של גמרא. פעם היכיתי אותם בצניור גומי, מפני שלא רצו לתת לי לשחק איתם. עד שפעם קרא לי המורה ואמר: "זה לא בסדר, למה אתה מכה את הילדים כמו פרא-אדם?" פעם, כשהלכנו מכות, נפלתי והרגל כאבה לי. אז שכבתי כמה ימים במיטה והילדים באו כולם לבקש ממני סליחה ועשינו שולים.

גם האוכל שם היה אוכל מארוקאי. חריף. היה שם מאכל אחד, הריסה. זה היה הכי חריף. היו שם איש ואישה במטבח, גם כן ממארוק, והם היו מבשר לים את האוכל כמו שאוכלים במארוק. היה קצת אוכל שאהבתי, אבל היה גם אוכל כזה שלא יכולתי לאכול. אז הייתי הולך לרבנית ומבקש ממנה שתלווה לי קצת כסף, עד שהרב ישראל דודי יחזיר לה. היא היתה נותנת לי כסף ואני הייתי קונה סרדינים וגבינה ולחם במכולת, והייתי אוכל.

הרבנית היתה אשתו של הרב גרשון ליפמן. הוא היה המנהל של כל הישיבות שם: הישיבה של בנות-יעקב, הישיבה בפבלן והישיבה בארמונטיר. כל השבוע היה יושב בארמונטיר, ובשבת היה מבלה בבית שלו. איפה שאשתו היתה, בפבלן. התלמידים קראו לו "רבנו". רק הוא ידע מי אני, ולפעמים היה אומר לי שאני צריך ללמוד טוב. פעם אמר לי: "הייתי בלונדון. יש לי דרישת שלום מעובדיה ומשלום (הדודים שלי). הם אומרים לך להיות חזק ולשמור סוד."

פעם באה רות בנדויד ולקחה אותי לחדר לבד. היא הראתה לי מכתב שהיה כתוב באידיש, ואמרה לי להעתיק אותו חמש פעמים. על כל מכתב כתבתי כתובת אחרת. אחד היה למישהו בארץ-ישראל. אחד היה לבית-המשפט

לרדת מן המכונת. בתמונה, שצולמה תוך כדי נסיעה ברחוב הראשי של הכפר הדתי, נראה יוסלה מתרכז וסקווע בזכרונות, כשהוא מזהה בתים ומוסדות בתוך הכפר, בהם שהה בזמן שהוחזק שם על-ידי חוספיו. מבעד לחלונה של המכונת נראים בתי קוממיות.

בלונדון. היה כתוב שדוד שלום לקח אותי לקוממיות מרצוני הטוב, ואחרי שהביא אותי לקוממיות לא ראיתי אותו יותר. בסוף, היה כתוב שאני מבקש מבית-המשפט לשחרר אותו.

היה עוד מכתב אחד, יותר קצר, גם הוא כתוב באידיש. רות אמרה לי לקרוא אותו בקול רם, והיא הקליטה אותו על טיפ-ריקורדר. אני זוכר את המלים: "כאן מדבר יוסלה שוחמכר. אני מבקש מבית-המשפט בלונדון לשחרר את דודי שלום שטארקס. הוא רק הביא אותי לקוממיות ולא יותר." אחר-כך, כשהייתי בניו-יורק, ביקשה ממני רות עוד פעם להקליט את הדברים האלה. ההקלטה הראשונה לא היתה בסדר.

שאלתי מי כתב את המכתבים האלה. היא אמרה לי: "אדם בשם דומב. הוא בלונדון. הוא עוזר לנו ונותן לנו כסף ומסדר לנו כל מיני דברים שנוכל להחזיק אותם. הוא גם עוזר לדוד שלך שלום, בלונדון." ידעה שאני אוהב את דוד שלום, ואוהב כל מי שעוזר לו.

★ ★ ★

א הייתי לומד עם כל הילדים בפבלן. הם למדו גם צרפתית וחשבון וגם תלמוד תורה. אני הייתי לומד רק תלמוד תורה כל היום. שם המורה שלי היה חיים תורג'מן, גם כן ממארוק. הוא היה צועק כל הזמן ואפילו היה מכה אותנו. מלה אחת שאתה לא יודע — טראח! מכה. הוא חשב שהוא לפחות המנהל. אנחנו היינו צוחקים ממנו אחרי הגב שלו. והיינו מקללים אותו: "ינעל אבוק! מנוול! חמור!" אבל רק כשלא שמע אותנו.

פעם אחת, שאל אותי משהו בגמרא, והיתה מלה אחת שלא ידעתי. רק מלה אחת. הוא אמר לי לפתוח את היד ולקח את הסרגל שלו. היה לו סרגל כזה דק וארוך. הוא היכה אותי על היד. היכה והיכה, עד שהיד היתה נפוחה וכאבה לי נורא. בכיתי.

אבל זה לא היה איכפת לי כל כך. המכות, זה סתם ככה. אחרי קצת זמן זה עובר. אבל היה דבר אחר שהיה כן איכפת לי. זה היה כשהילדים היו מקבלים מכתבים. ההורים שלהם נשארו במארוק, וכל הזמן היו שולחים להם מכתבים. ואני אף פעם לא קיבלתי מכתב. כשהיו הילדים מקבלים מכתבים, הייתי עומד לידם, אפילו שידעתי שאני אף פעם לא אקבל מכתב. כשהיו קוראים את המכתבים, הייתי מבקש מהם שיקראו בקול רם, אפילו שזה היה בערבית ואני לא הבנתי כמעט שום דבר. הם גם היו מקבלים חבילות עם בגדים ושמיכות, ועם דברים טובים לאכול. גם כן הייתי מקנא בהם נורא על הדברים הטובים. אבל הייתי מקנא יותר על המכתבים. אני לא יודע למה, מפני שבמכתבים אין דברים טובים. יש רק מלים מאבא ואמא.

קיבלתי פעם חבילה. רק פעם אחת. שלח אותה הרב סולובייצ'יק מלוצרן. זה היה ככה: פעם דיבר הרב ליפמן בטלפון עם הרב סולובייצ'יק. הוא שאל אותי אם גם אני רוצה לדבר איתו. אמרתי כן, והוא נתן לי את הטלפון. הוא שאל אותי מה שלומי ואיך אני מרגיש. אני זוכר שבחוץ ירד שלג והיה קר נורא. אמרתי תודה טוב. ומה שלומכם אתם והילדים? אחר-כך הרב ליפמן דיבר איתו ואמר לו שישלח לי חבילה. בחבילה היתה חולצת ניילון יפה וגם חולצה לחורף, וגרביים, וחבילה של ביסקוויטים משווייץ שהייתי מאוד אוהב, ושלא ראיתי אף פעם בצרפת. הייתי נורא שמח שקיבלתי את החבילה. סוף-סוף הייתי כמו כל הילדים. מה הם חושבים להם? גם אני מקבל דברים טובים!

מהר שלחתי מכתב לרב סולובייצ'יק ואמרתי לו תודה בשביל הדברים הטובים, ושלחתי דרישת שלום לרבנית ולילדים, ושאלתי אותו מה שלומם כולם. אבל לא קיבלתי שום תשובה. היכיתי וחיכיתי שגם אני אקבל מכתב, אבל לא קיבלתי. רציתי לקבל מכתב. רק מכתב אחד. אבל לא קיבלתי.

בשובע הבא: על בני אירופה - ולני-יורק